

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

НАУКОВІ СТУДІЇ

ЛЬВІВСЬКОГО СОЦІОЛОГІЧНОГО ФОРУМУ

**“БАГАТОВИМІРНІ ПРОСТОРИ СУЧАСНИХ
СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН”**

Збірник наукових праць

Львів 2008

Наукові студії Львівського соціологічного форуму “Багатовимірні простори сучасних соціальних змін”: Збірник наукових праць. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008.

Редакція:

д-р соціол. наук, проф. *Пачковський Ю. Ф.*
(Львівський національний університет ім. І. Франка, відповід. науковий редактор);
к-д соціол. наук, доц. *Коваліско Н. В.*
(Львівський національний університет ім. І. Франка, відповід. секретар);

Редакційна колегія:

д-р екон. наук, проф. *Вовканич С. Й.* (Інститут регіональних досліджень НАН України, м. Львів);
д-р соціол. наук, проф. *Макеєв С. О.* (Інститут соціології НАН України, м. Київ);
д-р соціол. наук, проф. *Пилипенко В. Є.* (Інститут соціології НАН України, м. Київ);
д-р соціол. наук, проф. *Рущенко І. П.* (Харківський національний університет внутрішніх справ);
д-р екон. наук, проф. *Хоронжій А. Г.* (Львівський національний університет ім. І. Франка),
д-р соціол. наук, проф. *Черниш Н. Й.* (Львівський національний університет ім. І. Франка);
д-р соціол. наук *Чернецький Ю. О.* (Харківський національний університет);
к-д філос. наук, доц. *Климанська Л. Д.* (Національний університет “Львівська політехніка”);
к-д соціол. наук, доц. *Савка В. Є.* (Національний університет “Львівська політехніка”).

Рецензенти:

д-р філос. наук, проф. *Головаха Є. І.*
(Інститут соціології НАН України, м. Київ);
д-р соціол. наук, проф. *Хижняк Л. М.*
(Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна);
д-р соціол. наук, проф. *Піча В. М.*
(Національний університет “Львівська політехніка”).

Друкується за рішенням
Вченої Ради Львівського національного університету
імені Івана Франка

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Т.Д. Матвійчук

Львівський національний університет імені Івана Франка

Метою статті є теоретичний аналіз феномену громадянського суспільства з врахуванням соціокультурних особливостей суспільного розвитку. Автор пропонує розуміння громадянського суспільства як наслідку соціально-культурних та історичних процесів та трансформацій. Такий підхід дає змогу дослідити та вивчити соціальні і культурні параметри функціонування громадянського суспільства та спрогнозувати дальший його розвиток.

Для опису та характеристики соціокультурного виміру громадянського суспільства насамперед необхідно визначити соціальний аспект його становлення та функціонування.

Громадянське суспільство як предмет наукового аналізу переважно аналізують у контексті філософсько-політологічного розуміння. З цієї точки зору феномен громадянського суспільства описують, перераховуючи необхідні вимоги, дотримання яких є обов'язковим для успішного становлення суспільства як громадянського. Проте неврахування соціальних особливостей розвитку громадянського суспільства значною мірою звужує розуміння функціональної специфіки громадянськості [3, с. 191].

Дослідження громадянського суспільства з точки зору соціально-культурних особливостей функціонування дає змогу проаналізувати феномен громадянськості не лише як засіб протистояння державній владі, але як спосіб консолідації соціуму заради вирішення загальнозначущих питань.

У процесі аналізу формування об'єднань громадян у громадянському суспільстві, варто звернути увагу саме на соціально-культурні та духовні передумови розвитку громадянськості. В нашому дослідженні громадянськість трактуємо не як усвідомлення себе громадянином держави, а саме як культурно-соціальну потребу наявності в суспільстві прагнення до об'єднання, метою якого є досягнення спільних цілей. Така зумовленість формується під впливом історичних та соціальних умов і практик функціонування суспільства і справляє прямий вплив на процеси формування його соціальної структури й дальше використання традицій громадянськості [4, с. 95].

Варто також зазначити, що соціальна структура суспільства значною мірою відображає саме його соціально-культурну ідентичність. Крім того, можемо констатувати, що кожна зі сфер життя суспільства (духовна, економічна, освітня, сімейна) є виразником соціальних та культурних символів, які притаманні цьому суспільству. Таку тезу досить легко перевірити, проаналізувавши, наприклад, відмінності у культурі ведення бізнесу у різних країнах, рівні духовної та релігійної інтегрованості різних культур.

Для ефективного аналізу всіх можливих проявів громадянського суспільства доцільно взяти до уваги соціальні особливості та передумови, які є первинними у розвитку громадянськості та супроводжують цей процес. Такий підхід значною мірою розширює розуміння сутності громадянського суспільства, а також дає змогу простежити взаємозв'язки між рівнем розвитку соціуму та процесом становлення громадянського суспільства [3, с. 191].

Процеси формування громадянського суспільства у різних країнах певною мірою залежать від ступеня розвитку соціальної бази та культурної специфіки соціуму. Тут також варто врахувати історичну складову розвитку громадянськості. Адже для свого становлення громадянське суспільство потребує тривалих соціальних змін та трансформацій (в

позитивному значенні), а отже, не може бути наслідком ситуативного розвитку подій. Також для суспільства, що утверджується як громадянське характерною є залученість у цей процес усіх сфер суспільного життя, всіх елементів соціальної структури.

Основою соціального виміру громадянського суспільства є розуміння того, що таке суспільство неможливе без наявності і взаємодії елементів соціуму [3, с. 197].

Власна соціальна ідентичність громадянського суспільства, як відображення традицій соціуму, на основі якого воно формується, зумовлює відмінності у розвитку громадянськості, що пояснює неоднаковість процесів становлення такого суспільства у різних країнах.

Громадянське суспільство та характерні йому функції за своєю сутністю є максимально наближеними до соціальної сфери і мають бути проаналізовані як феномен, який утворений конкретним суспільством, а не як універсальна формула, яку можна застосувати щодо будь-якого суспільства [4, с. 94].

Для формування ефективного та якісного громадянського суспільства в Україні необхідно врахувати всі елементи соціально-культурної специфіки розвитку громадянськості на наших теренах.

Соціальний вимір громадянського суспільства охоплює ті ознаки соціальності, що є передумовою побудови такого суспільства і їх можна розглядати як властиві йому характеристики. Саме соціальне середовище та соціальна база є тими впливовими чинниками, які визначають швидкість та якість розвитку кожного окремого громадянського суспільства. Тому розмаїття соціальних умов і є поясненням відмінностей у процесах формування громадянського суспільства у різних країнах [3, с. 192].

Урахування особливостей соціокультурної сфери при формуванні громадянського суспільства значно спрощує формотворчі та структуроутворюючі процеси. Адже ми маємо нагоду не будувати громадянське суспільство “чиїмось” зразком, а створювати форми суспільної громадянської взаємодії саме на основі власної соціальної ідентичності.

Рівень розвитку соціальної та соціокультурної сфер суспільства можна розглядати як чинник, який активно задіюється у формування прагнення членів такого суспільства до консолідації та об'єднання. Соціокультурна сфера суспільства стає тим середовищем, у якому формуються основи громадянськості [4, с.95].

Важливість урахування соціально-культурної складової громадянського суспільства впливає з самого поняття “соціальне”.

Згідно з навчальним словником-довідником з соціології, “...соціальне – найважливіше, ключове поняття соціології, означає сукупність тих чи інших якостей і особливостей соціальних відносин, яка інтегрована індивідами чи спільнотами в процесі сумісної діяльності (взаємодії) в конкретних умовах і яка проявляється в їхньому ставленні один до одного, до свого становища у суспільстві, до явищ і процесів суспільного життя. Будь-яка система суспільних відносин (економічних, політичних та інших) торкається відносин людей один до одного і до суспільства. Тому кожна з них завжди має свій чітко виражений соціальний аспект” [5, с. 347].

Анатолій Карась аргументує, що “...головним чинником складання соціальності, на відміну від складання культури, є потреби взаємопов'язання індивідуальних і групових інтересів. Соціальність – це наголошення суспільних потреб виживання і творення (продукування), взаємопов'язаності осіб навколо інтересів самореалізації і самоздійснення” [1, с. 46].

Також цей автор вважає, що “...дослідження чинників конструктивної соціальності приводить до розуміння її як громадянського суспільства і означає поставити на передній план вивчення природи солідарності і взаємодоповнюваності в контексті конкретної соціокультурної спільноти, члени якої беруть участь в управлінні комунікативними діями задля спільного добра” [1, с. 49].

Важливу роль у аналізі соціально-культурного виміру громадянського суспільства відіграє також індивід, як первинна складова соціуму.

Аналізуючи громадянське суспільство як специфічне соціальне утворення, варто врахувати також постійний взаємозв'язок між індивідом та суспільством. Громадянське суспільство розвивається під дією різних суспільних чинників, історичної зумовленості, соціальної культури. А кожне, певною мірою сформоване, громадянське суспільство (наскільки цей процес може вважатися завершеним) є відображенням власної соціальної специфіки [3, с. 192].

Соціокультурний вимір громадянського суспільства як спосіб бачення місії громадянськості може стати у нагоді і при аналізі сучасного стану розвитку українського суспільства як громадянського.

У разі вивчення стану розвитку громадянського суспільства та виміру рівня прагнення його членів до консолідації важливим є врахування соціальних передумов розвитку, які є своєрідною основою його дальшої розбудови [4, с. 97].

Швидкість та якість розвитку громадянського суспільства залежать від ступеня розвиненості свободи та рівня соціальної культури суспільства.

Громадянське суспільство утворюють вільні громадяни з високим рівнем політичної, економічної, соціальної культури, котрі разом з державою приймають беруть участь у формуванні розвинених правових відносин заради спільного добра [2, с. 53].

Навчальний соціологічний словник з англійськими та іспанськими еквівалентами описує громадянське суспільство як "... сукупність недержавних відносин у суспільстві – економічних, політичних, соціальних, національних, духовних, релігійних, сімейних, моральних та інших. Громадянське суспільство – сфера самовираження індивідів, сформованих громадянських асоціацій і організацій, які на основі соціокультурних цінностей створюють механізм недержавного соціального контролю, що сприяє створенню в суспільстві консенсусу і стабільності. Становлення громадянського суспільства нерозривно пов'язане з удосконаленням людської цивілізації. Два ці процеси передбачають як безперервний розвиток самої особистості, перетворення її в вільного, повноправного громадянина, так і самого суспільства, його устрою і функціонування. Становлення громадянського суспільства – соціальна основа утвердження правової держави. Громадянське суспільство сьогодні – це той ідеал, до якого прагнуть багато держав сучасного світу і лише декотрі, найбільш розвинуті, з них можуть претендувати на вступ у тій чи іншій мірі в таке суспільство" [6, с. 81–82].

Соціально культурна-складова є важливою для громадянського суспільства не лише на етапі його формування, але й у процесах, пов'язаних з функціонуванням такого суспільства.

Наталія Філик зазначає, що "...за браком належного рівня громадянської культури неможливе існування громадянського суспільства загалом. Від неї залежать моральне сприйняття громадянами механізму державної влади, правосвідомість, соціокультурні орієнтири економічного характеру. Відображаючи зрілість суспільних відносин, громадянська культура об'єктивно сприяє політико-культурній консолідації громадян, є важливим чинником соціальної стабільності в суспільстві" [7, с. 63].

Отже, можемо зробити висновок про те, що врахування соціокультурного виміру громадянського суспільства є важливим елементом дослідження та вивчення феномену громадянськості. Соціокультурний вимір суспільства, що прямує до громадянської стадії свого розвитку, не тільки відображає можливості та особливості такого розвитку, а й дає змогу спрогнозувати розвиток громадянськості на перспективу.

1. *Карась Анатолій*. Соціокультурний текст громадянського суспільства: конструктивність і деструктивність соціальності / Громадянське суспільство як здійснення свободи: центрально-східноєвропейський досвід / За ред. Анатолія Карася. – Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 1999. – С. 39–62.

2. *Мазур Оксана*. Інститути громадянського суспільства як чинник модернізації виборчої системи // Політичний менеджмент, 2006. – №5. – С. 53–66.

3. *Матвійчук Тарас*. Особливості розвитку громадянського суспільства: соціальний вимір // Нова парадигма, 2007. – Вип. 72. – С. 191–198.

4. *Матвійчук Тарас*. Соціальні реалії в політологічній тематиці // Політичний менеджмент, 2007. – №5. – С. 92–98.

5. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навч. словник-довідник / Укладачі: *В.М. Піча, Ю.В. Піча, Н.М. Хома* та ін.; За заг. ред. В.М. Пічі. – К.: “Каравела”, 2002. – 480 с.

6. Учебный социологический словарь с английскими и испанскими эквивалентами. Изд. 4-е, доп. и перерабт. / Под ред. *С.А. Кравченко*. – М.: “Экзамен”, 2001. – 512 с.

7. *Філик Наталія*. Особливості становлення громадянського суспільства в сучасному світі // Підприємництво, господарство і право, 2003. – №12. – С. 61–64.

SOCIOCULTURAL MEASUREMENT OF CIVIL SOCIETY

T. Matviychuk

The purpose of this article is the civil society phenomenon theoretical analysis with paying attention to socio-cultural peculiarities of social development. Author proposes an understanding of civil society like a consequence of socio-cultural and historical processes and transformations. Such approach allows to research and to study the social and cultural parameters of civil society functioning and to forecast the future development of such society.

НАУКОВІ СТУДІЇ
ЛЬВІВСЬКОГО СОЦІОЛОГІЧНОГО ФОРУМУ

**“БАГАТОВИМІРНІ ПРОСТОРИ СУЧАСНИХ
СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН”**

Мова українська, російська, англійська, польська.

Відповідальний за випуск
Н.В. Коваліско

Технічний редактор
С.З. Сенік

Тексти статей подано в авторській редакції.

Підп. до друку 29.05.2008. Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Офсет. друк. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 43,1. Обл.-вид. арк. 44,5. Тираж 200 прим.

Видавничий центр
Львівського національного університету
імені Івана Франка. 79000 м. Львів, вул. Дорошенка, 41.

Свідоцтво
про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №3059 від 13.12.2007

Надруковано у друкарні видавництва “Магнолія 2006”
79035, м. Львів, вул. Зелена, 238 Д